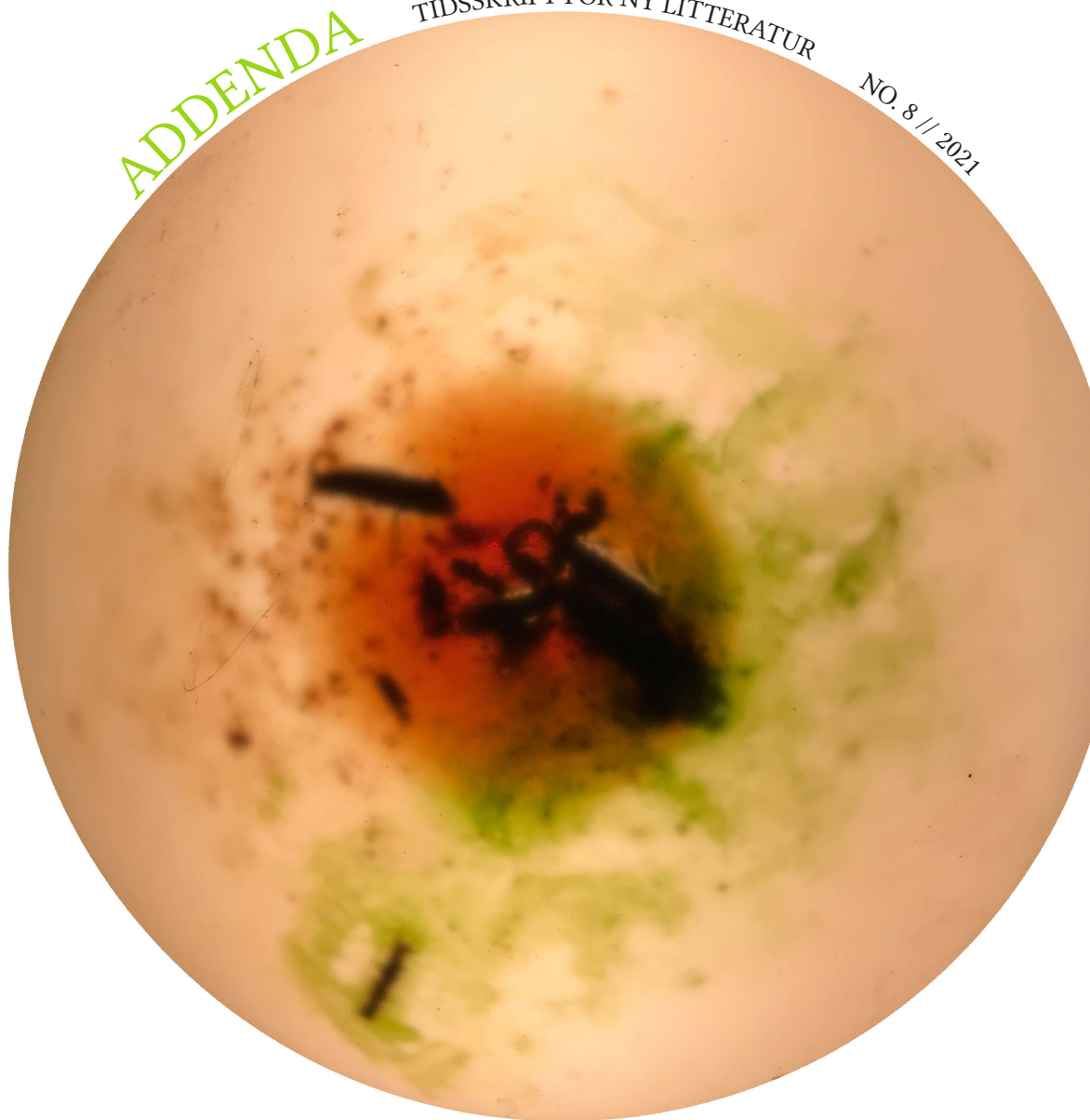

ADDENDA

TIDSSKRIFT FOR NY LITTERATUR

NO. 8 // 2021

DENISE ROSE HANSEN: MENS VI VENTER PÅ ARIEL (UDDRAG)	s. 5
UZMA AKBARI: TRE DIGTE	s. 23
CAMILLA GROTH: HUSKELISTE	s. 27
HELENE JOHANNE CHRISTENSEN: TRE DIGTE	s. 33
HENRIKA RINGBOM: SVAJAR PÅ RANDEN TILL OFFERROLLEN	s. 37
MIKAS LANG: TO DIGTE	s. 51
JORUNN LAVONIUS: UDEN TITEL	s. 53
MARIA ZENNSTRÖM: UR ”KONSTEN, POLITIKEN OCH PAPPA”	s. 59
THEA DAHL-LAURSEN: TO DIGTE	s. 65
HANS KARUP: CUT-UP DIGT	s. 67
CASPER CHRISTIANSEN: SÅRHEDEN	s. 69
RASMUS BJERGEGAARD THUESEN: SNE DER ØNSKER AT SMELTE	s. 77

Vi var unge, vi havde det forfærdeligt, vi hang ud ad vinduet i vores natkjoler. Eller jeg gjorde, og Paddy holdt mig fast ved hofterne. Vi græd og vi vinkede, og på gaden overfor sad frugthandleren under den eneste tændte gadelygte og røg en fyraftenssmøg. Han plejede at fløjte ad os, men her til aften var han mør og stille efter en lang dag, og det var os der var infernalske. Markedets gæster begyndte at nærme sig, eller lydene af dem gjorde, der var en summende, nærmest elektrisk fornemmelse i luften som både mennesker og dyr kan skabe, stimer af dem strømmede nu ned langs Ladbroke Grove som lam der pludselig havde fundet en vej ud, for at tage tuben videre enten fra Holland Park eller Notting Hill Gate. Velhavende og arbejdere pakkede synkront deres stande ned, i en periode på otte timer havde klassehierarkiet været opløst i tilnærmelige antikviteter, bric-a-brac og madbananer. Alting smeltede sammen i et muntert sammensurium, der duftede skarpt og sløvt på samme tid, en blanding af halvfordærvede citrusfrugter og gamle gulvtæpper steg op og aede os under næserne i vinduet. Vi lænede os ud, lod os blive aet, noget vi sjældent gjorde, lænede.

Paddys mælkehvide arme havde en nedkølende effekt på mig. Så snart hun gik hjem til Frank efter vores seance, følte jeg mig varm og utålmodig, men også fuldstændig udmattet og klar til at gå i seng. Det var et velkomment brud på min rutine: når Paddy ikke var hos mig, var der intet der signalerede hvornår jeg skulle gå i seng. Så skrev jeg ind i natten, jævnedes dens bløde mørke med dagens vage brus, hvilket alligevel var meningen. Om morgenen hældte jeg mælk i min orangebrune te og gennemgik det seneste afsnit, jeg havde

skrevet med en rød pen, grøn når jeg var god mod mig selv. Jeg søgte en stilhed jeg kunne trække vejret i, en stilhed der var barmhjertig nok til at lade mig være i sig, men jeg søgte den aldrig aktivt, kun ved at udelukke. Det var et hulrum, jeg havde brug for. Det var et hul, jeg ville ned og ligge i. Det var der jeg kunne skrive. Jeg kunne ikke skrive hvis nogen var omkring mig, det kan jeg stadig ikke, jeg skal bruge tykke minutter. Fed tid. Tiden skal være tyk og jeg skal kunne ligge på den med hele kroppen og massere den indtil jeg glemmer den, som en stiv blæksprutte der langsomt bliver gjort spiselig, og det kan jeg kun gøre alene, for man kan aldrig vide på forhånd hvor sej en blæksprutte er, ikke to blæksprutter er ens. Hver morgen rensede jeg mig for nattens aske i et hurtigt brusebad, hvor vandet aldrig blev helt varmt, selvom min husvært forbød mig at bade mere end to gange om ugen. Så lod jeg bus 52 suse mig på arbejde. Jeg sad helst forrest og på toppen af dobbeltdækkeren hvor man kan føle sig mest luftig og gennemsigtig.

Paddy arbejdede i den modsatte fløj. Vi havde en fast aftale om, at hun kom og hentede mig omkring klokken et hvis hun kunne slippe væk og spise frokost med mig. Det kunne hun sædvanligvis ikke, men jeg ventede alligevel altid på hende og rykkede mig ikke ud af stolen inden halv to. Paddy og jeg havde samme titel, sekretær, men vi havde ikke det samme arbejde. Jeg tastede breve op på maskinen, som Adrian havde skrevet i hånden med sin barnlige håndskrift, og løste andre banale administrative småopgaver, der sjældent havde noget direkte at gøre med, og da slet ingen indflydelse på, Adrians virke som kunstner og professor for malerskolen. Når Adrians

offentlige ansigt – maleren, bureaukraten, manden – ikke kunne sammenholdes med skriften – når hans dør var lukket og jeg var alene med hans breve – forestillede jeg mig, at der sad en otteårig på den anden side af den massive egetræsdør. En lille lyshåret dreng, der drak mælk, tog middagslure og kiggede søvnt ud på gaden, som han lige akkurat kunne se fra vinduerne, der sad lidt for højt oppe i den victorianske bygnings træpaneler.

Men Paddy, Paddy assisterede arkitekten Hugh Casson i alt, han havde behov for, nærmest som en gangbar substitut for ham selv. Hun var med til vigtige møder, hun kuraterede udstillinger for Tate Gallery, fremlagde sine egne arkitekttegninger for bestyrelser og andre Meget Vigtige Mænd. For tiden planlagde de en ny pavillon til elefanterne i London Zoo. En grå, rillet, håndhakked betonstruktur der emulerede huden på de store dyr, toppet med kobberoverdækket ventilation og glastårne. På afstand, havde Paddy fortalt mig, skulle bygningen ligne en gruppe elefanter der flokkedes omkring et vandhul. Det var hendes idé, og hun havde ikke i sit liv regnet med at Hugh ville kunne lide den. Men sådan er Paddy: ydmyg og genial. Mine banebrydende idéer på arbejdet gik mest på, hvordan jeg bedre kunne udnytte pladsen på hylder og i skuffer i den korridor, der ikke bare var min arbejdsplads men også malerskolens opbevaringsrum for kontorartikler (stik modsat hvordan mit eget værelse så ud; et rod af postkort, plakater, paperbacks og notesbøger). Adrian lod til at mene, at dette arbejde ikke bare var en fin måde for mig at tilbringe min tid, men også strengt nødvendigt for at få vores lille men komplicerede apparat, som var malerskolens administration, til

at operere velolieret. Hylterne ser *upåklagelige* ud i dag, Miss Anne.

Det store ur over indgangen til mit korridorkontor slog halv to. Stadig ingen Paddy. Et kvarter senere, da Adrian var kommet tilbage fra sin frokost og jeg havde sat ham til rette ved hans mahogniskrivebord med et glas sødmælk, en friskstoppet pipe og en Montblanc med nyrenset metalanordning, gik jeg ned på The Hour Glass på Brompton Road og spiste en tilbehørsstørrelse pomfritter ved et cafébord på fortovet.

Der gik mindst ti minutter før det gik op for mig, at den højlydte latter der kom inde fra pubben, var Franks. Den var punkteret af små skarpe fnis, der gjorde den svær at genkende. Jeg vippede forsigtigt hovedet derind for at se. Han så mig med det samme.

Anne, hva' fanden!

Han rejste sig, holdt armen fast omkring en lille kvindes skuldre og ligesom trak hende med sig op, gik ud til mig med lange skridt, skridt der var for lange til kvindens korte ben, ben der endte i et par skriggule lakstøvler der klemte om hendes buttede lægmuskler.

Hvad laver du her? Sagde Frank med et fjoget smil. Hvide tænder. Pink tunge. To år yngre end mig, men ti gange mere forfriskende at se på.

Jeg nikkede op mod Royal College, der lå et stenkast derfra, for at minde ham om, hvor jeg arbejdede, hvor hans kone arbejdede, og

hvor han selv var malerstuderende.

Anne her arbejder på Royal College. Hun holder seniorledelsen i ørerne! Men faktisk er hun en stor forfatter, det er bare et spørgsmål om tid.

Ej hvor fabelagtigt! Sagde hans vattot. Frank introducerede hende ikke; han var ikke dum.

Jeg kunne spørge ham, hvad han lavede der nu, hvorfor han ikke var i sit atelier på skolen, men jeg vidste det i forvejen, det var ikke første gang jeg var stødt ind i ham sammen med en af hans piger. Paddy var også klar over det. Nu hvor de var gift gad hun ikke engang høre om det mere, som om ægteskabet gjorde det mere umuligt at lade sig blive såret over det.

Anne, det er sgu officielt nu –

Jeg så nervøst på vattotten.

– jeg skal til New York du! Sammen med Sylvia her. Han kyssede hende i panden. Det fik hende til at sprælle.

Frank, tillykke! Hvad med Paddy, skal hun med? Jeg lod Sylvia stirre på mig.

Du kender Paddy. Hun er så praktisk, vil passe sit arbejde og sådan.

Og så med en lavere stemme, som om Sylvia så ikke ville kunne høre det:

Hun er gravid jo. Hun skal ingen steder lige nu. Jeg må gøre det selv! Altså, med Sylvia selvfølgelig! Hun har en bungalow i Queens, har du ikke også Sylvia?

Kvinden rødmede, lukkede øjnene og nikkede som om det var en pinligt storslået sandhed om hende man helst ikke skulle eksponere andre mennesker for.

Jeg nikkede langsomt, trak tiden, for ikke at skulle sige noget. Jeg var vant til Franks indfald; det var et spørgsmål om hvordan man håndterede dem. Det bedste jeg kunne gøre, var at forholde mig neutral. Jeg havde været møllen igennem før. Det eneste jeg fik ud af at reagere på det, var at blive uvenner med Paddy. Lykken for mig, lige nu, var en tilbehørsstørrelse pomfritter. Jeg så trist på dem, klar over at jeg måtte forlade dem, altså pomfritterne.

Åh, hvor er tiden blevet af? Jeg har et møde om ti! Jeg må smutte. Jeg rejste mig og tog min taske over skulderen.

For fanden Anne, din business woman! Sagde jeg ikke, at hun bliver en stjerne?

Han kyssede Sylvia igen, han elskede tydeligvis at se hende spjætte. Jeg luntede væk derfra. Da jeg så mig tilbage over skulderen, stod de

stadig udenfor på gaden. Frank tog en af mine pomfritter og stak den i munden, lod vattotten bide ud efter den. Så klaskede han hende i røven på vejen ind. Hun hylede så højt, at folk i gaden vendte sig og så forskrækket i deres retning.

* * *

Om lørdagen tog jeg ned og besøgte Carl og Bridget i deres sommerhus. På vejen i toget tænkte jeg på, at jeg intet var uden de offentlige institutioner. I British Museums kuppel kunne jeg læse. I Regent Street og Dean Street og Hyde Park og Regents Park og Hampstead Heath kunne jeg drive rundt og det var gratis. I undergrunden kunne jeg tage steder hen men transport var ikke gratis og det var svært at snyde sig fra at betale, billetsluserne lukkede i med et mekanisk smæk som en morænes modbydelige gab. Men når jeg først var sluppet igennem, og jeg sad i kupeen, og de gule lamper lyste mit ansigt op, så var det gratis. Ligesom når jeg dryppede vand ned over skummet på mine lår i badekarret var det en forandring der skete udefra, men lignede at den kom indefra. Bade var heller ikke gratis. Det kostede penge at opvarme vandet, og gasmåleren var møntaktiveret. Min husvært holdt nøje øje med hvor meget jeg brugte, hvis hun altså selv havde skudt mønter i, hvilket hun sjældent gjorde. Det gjorde det umuligt at tage et varmt bad og ikke betale for det inden.

Carl hentede mig på stationen, kyssede mig lidt for længe på kinden. På værtshuset i den lille landsby så jeg mit ansigt i spejlet bag baren, og mit spejlbillede var gratis, og hvis man købte en enkelt øl kunne

man være der i timevis, så altså næsten gratis, og hvis man tog derhen med Carl som jeg gjorde den lørdag, var det helt gratis. Han ville have, at jeg skulle drikke lige så hurtigt som ham, selvom han ikke sagde det med ord. Hver gang han købte en til sig selv, købte han også en til mig, og inden længe var jeg vildt beruset. Hans kone Bridget sad alene tilbage med katten i sommerhuset og ventede på os. Carl opførte sig altid enten som om at intet i verden ventede på ham, eller at alting kunne og burde.

Uden institutionerne var der kun mig på mit lille loftværelse. Der var ikke noget tidspunkt hvor jeg var mere opmærksom på det end når jeg var hjemme hos andre. Carl og Bridget ejede det her sted de kaldte Det Sorte Hus. Haven var deres. Drivhuset deres. Blomsterne i drivhuset deres. Det var ikke noget særligt for dem; ejerskabet. Det var naturligt og almindeligt og trivielt og nedarvet. Værelset jeg sov på i Det Sorte Hus var et lånt værelse. Så snart jeg lagde mig i sengen om aftenen, ville jeg høre fodtrin uden for min dør, og det var noget jeg bare måtte sluge med min gæld.

Det er ikke rart altid at låne af andre, når man aldrig kan give noget tilsvarende tilbage. At låne nogens værelse er ligesom at låne deres penge: du skylder, du er en tredjerangsborger, og i stedet for at eje noget bliver du selv noget der kan lånes ud. Værelset i London var alt jeg havde, alt jeg kunne betale for med min lille løn fra malerskolen, men også det var til låns. Min far var død. Min bror var død. Min mor skulle have en ny hofte. Min mor lavede Mulligatawny i spandevise og frøs den i portionstørrelser til når hun ikke længere kunne bevæge

sig. Der var ingen steder for mig at tage hen hvis ikke de var offentlige rum eller tilhørte nogen jeg kendte som var villige til at låne dem ud til mig eller tilhørte en institution der bedømte at jeg fortjente at have adgang til noget. Som det lille legat jeg fik bevilget da jeg skrev min første bog, eller rettere, som jeg fik efter min forlægger ringede ind til kunstfonden og på en eller anden måde der har noget at gøre med magt og indflydelse fik tohundredeoghalvtreds pund ud af dem selvom manuskriptet allerede var færdigt. Disse var ikke penge der var rare at have og derfor brugte jeg dem hurtigt og panisk bare for at komme af med dem. Det er ikke en rar følelse af afhænge af det offentlige. Jeg overkompenserede ved at opføre mig som om det hele var ligegyldigt, jeg var skødesløs fordi det var bedre end at være en sølle lille dame der ikke kunne klare sig selv og skulle gå rundt og være taknemmelig for andres ejendomme.

Men så igen. Jeg kunne virkelig godt lide at drikke kaffe af krus jeg ikke ejede. Faktisk elskede jeg det. Efter krigen var folk blevet så besatte af at eje ting, som om ejendom var en måde at sikre sig mod kaos og forgængelighed. Jeg læste et sted at førstegangskøberen i 1960 i gennemsnit var treogtyve år gammel. Huskøb var direkte forbundet med ægteskab. Der var altså noget iboende patriarkalsk over at købe et hus, at have råd til det. Folk købte hårde hvidevarer. Biler. Køkkenmaskiner ingen havde brug for men som syntes at love at forhøje ens sociale, emotionelle, og – i kraft af den tid man på sigt kunne spare ved at spille en hel dag på at finde ud af hvordan en hakkemaskine virkede – pekuniære værdi som mor, elsker, kone, menneske.

Da vi troppede op i Det Sorte Hus, Carl og jeg, havde Bridget lavet te og ansjostoast. Jeg ved ikke hvorfor, men jeg svedte absurd meget, dybt indefra.

Ej hvor lækkert. Sagde jeg, dumt. Jeg havde sådan lyst til østers, noget salt, noget fra havet. Sagde jeg.

Du ved godt man ikke skal spise østers i varmt vejr? Sagde Bridget og kyssede mig lidt for hårdt på kinden.

Det ved jeg ikke om jeg ved. Sagde jeg. Vi satte os til bords. Jeg følte mig svimmel.

Når de gyder. Hun sagde det som om det betød noget andet, noget altafgørende. Carl nussede hende forstående på armen.

De er uklare og cremede når de gyder. Fortsatte hun. Man kan se om de gyder ved at tjekke om de har en mælkeholdig pose på sig.

Vi spiste vores toast i stilhed. Jeg kunne høre når Carl slugte. Teen hjalp mig med at se lige.

Altså man kan godt. Fortsatte Bridget. Men det ville ligesom være lidt respektløst, ville det ikke? Efter befrugtningen kan larverne ses som, en i starten lysegrå væske, på hunnernes gæller. I takt med at larverne vokser, bliver de gradvist mørkere. Når væsken næsten er sort, er larverne klar til at blive sluppet ud i vandet, hvor de efter cirka to uger

begynder at lede efter et velegnet substrat de kan rodfæste sig på. Carl stoppede med at tygge, stirrede blankt på sin ansjostost.

Siger myten ikke at man ikke skal spise dem i måneder der ikke har et R i navnet? Sagde han uden at se op, som om nogen havde bedt ham om at spørge for sig.

Det er ikke en myte. Sagde Bridget. I maj og august er de generelt bare mindre, fordi de bruger al deres sommerenergi på at reproducere.

De gik ind på soveværelset og jeg kunne høre Bridget græde gennem væggen. Det var fuldstændigt upassende, men jeg følte mig ekstremt energisk. Opløftet, endda. Euforisk? De talte tydeligvis om det barn de ikke kunne få.

Uden at spørge tog jeg ud og roede alene. På vejen ned til stranden stødte jeg ind i to drenge der var i gang med at plukke en due.

Vandet var stille som olie. Jeg tænkte på, at Carl og Bridget var som de to teatermasker der står for komedie og tragedie, sock and buskin. En hvid og en sort, en glad og en trist. Som yin og yang. I græsk teater havde skuespillere i tragiske roller altid koturner på, altså åbne snørestøvler af læder der omslutter hele foden og har en tyk korksål, ligesom græske jægere og soldater havde det, for at gøre dem højere og mere imponerende i deres sorg. Skuespillerne i komiske roller fik kun tynde sokkeagtige sko på, som om deres direkte forbindelse til jorden automatisk gjorde dem latterlige.

Da jeg kom tilbage til huset stod Carl i boxershorts og strømpe sokker i køkkenet og spiste et æble.

Vil du have et? Sagde han.

Intet er gratis.

Jo tak. Sagde jeg.

* * *

På vej tilbage til London om søndagen tog jeg hjem forbi Store Anne.

Når Store Anne lavede mad, rørte hun i gryden med en hvid plastikske der egentlig var halvdelen af et gammelt salatbestik, som jeg tydeligt kunne huske fra min barndom. Plastikske'en tilhørte en tid, hvor vi havde været mere civiliserede, havde haft flere penge – havde haft en mand i huset – hvor salatskålen var lavet af blankslebte træ, og salatbestikket var et smart tilbehør i et splinternyt materiale alle halvtredser-husmødre var helt oppe at køre over, inklusive Store Anne. Store Anne havde engang været hip, selvom det var svært at se for sig. Men den hvide plastikske bestod. Den lå forlorent tilbage, alene uden sin partner, og det skal nævnes at det faktisk ikke var skedelen af sættet, men dens underlige og ret uduelige makker med hul i, der ser endnu mere tåbelig ud når den tages ud af sin oprindelige sammenhæng som en del af et sæt. Jeg så på skeen i Store Annes hånd og jeg så på Store Anne. Hun rørte rundt i gryden, en cigaret i

den ene mundvig. Der lugtede af brændt plastik. Skeen smeltede lidt på bunden af gryden hver gang hun brugte den, det var en duft der ligesom bare var blevet en del af madlavningen i Lewes Crescent. Når hun bevægede læberne dryssede der aske ned i gryderetten. Jeg vidste ikke om hun selv lagde mærke til det. Nogle gange stak det ene bryst ud af den lysegrønne satinskjorte. Her er hun igen, tænkte jeg, her kommer Slinky. Hvide, lange Slinky. Det var en ægte frygt for mig, tanken om at ligne min mor når jeg blev ældre, også selvom jeg vidste, at jeg allerede gjorde det nu.

Hun havde fået den samme korte Pixiefrisure som mig. Du ved, tid til at prøve noget nyt, føle sig lidt frisk? Sagde hun. Hendes klæge porresuppe hang i en gummilignende stråle fra øseskeen, endnu et levn fra halvtredserne, endnu et plastikredskab som havde smeltet sig sort på bunden af Store Annes gryder. Hendes repertoire var begrænset, og som på en af de små stationscafeer der tiltrækker håndværkerne om morgenen efter deres nattevagter, var retterne altid identiske med mindet om den foregående. Hun lavede Welsh Rarebit med marmeladebudding til dessert, silikoneagtig og klokkeformet, som en ansamling af lyserøde gopler. Kippers. Skurrede kålroer med så meget eddike at øjnene løb i vand. Klassiske irske retter, som ofte havde noget med pølser i skiver at gøre, og grønne ærter fra dåse der blev kogt hårdt, til de hverken var grønne eller runde længere. Var jeg uheldig, var det noget med fårekød. Som barn væmmedes og skammede jeg mig på samme tid hver gang vi skulle spise, sukkede efter noget andet, overbevist om at alle de andre mødre i nabolaget var ved at lave søndagssteg eller raffinerede italienske pastaretter. På

en god dag: colcannon og Store Annes tørre krydderkage.

Store Anne stod ved vasken og skyllede salaten, som intet fik at gøre med salatbestikket, men blot stukket en almindelig suppeske i sig. Jeg sad ved spisebordet og fortalte om livet som sekretær på malerskolen. Store Anne virkede fraværende.

Heldigvis betyder det at jeg ser Paddy en del. Sagde jeg. Paddy kom også fra Brighton.

Vi burde slet ikke lave kartofler. Svarede Store Anne ude af kontekst.

Hvorfor ikke? Sagde jeg.

Spiser du mange kartofler? Sagde hun.

Hvad, nej det synes jeg ikke. Hvorfor?

Med den mave er det nemt at se at du spiser for mange kartofler. Jeg ved at mange unge piger overlever i London på den måde. De koger to kilo kartofler hver søndag aften fordi de helst ikke skal indtage deres udlejers køkken ubelejligt, rende rundt derude i tide og utide, for hvilken udlejer kan holde til det, og så spiser de af kartoflerne ugen ud, til morgenmad, en med i tasken til frokost, igen til aften, og efter de har været ude og fulde sig hvis der altså er flere tilbage. Kartofler, kartofler, kartofler. Man tager på af det, som bare fanden, det er ikke sundt at spise så mange kartofler.

Jeg stirrede på hendes nakke, hun blev ved med at stå der og skrælle, ansigtet mod vandhanen.

Medmindre du er gravid? Er det fordi du er gravid? Sagde nakken.

Jeg så ned på min mave. Havde jeg virkelig taget så meget på? Hvis min husvært var i køkkenet, undgik jeg hende helst, det var sådan set rigtigt nok. Jeg lavede hurtigt en kop te og ristede et stykke brød. Jeg troede faktisk jeg havde tabt mig, mine strømpebukser var løse og kjolerne gled på uden besvær. Jeg havde ikke overvejet om jeg var gravid eller ej, tanken havde ikke strejft mig, havde ikke haft grund til at overveje det. Den eneste jeg havde været i seng med det sidste stykke tid var højst sandsynligt steril og desuden havde vi slet ikke gjort det, ikke rigtigt. Vi havde bare ligget på min seng og han havde opført sig underligt og så var han gået og det bliver man ikke gravid af. I et øjeblik blev jeg i tvivl om der var noget jeg glemte, noget jeg overså, noget jeg havde set som ligegyldigt som i virkeligheden var brændende vigtigt. En hektisk fornemmelse.

Store Anne slukkede for vandhanen, satte gryden med kartofler på gasblusset og kom hen og nev mig i siden.

Er du gravid, Anne?

Nej. Sagde jeg, fladt.

Vi spiste uden at sige noget. Kartofflerne hang ligesom i rummet

mellem os. Jeg sagde intet om at så snart min roman udkom på Calder så ville jeg ansøge om et Harkness Fellowship der kunne få mig til USA. Det med graviditet var et følsomt emne. Jeg havde fået en abort året inden. Ulovlig, selvfølgelig. Man kunne ikke få p-piller når man ikke var gift. Det havde været en af de værste oplevelser i mit liv, og Store Anne der måtte betale for den.

Jeg lagde mig ind for at læse på mit gamle værelse. Store Anne gik i seng selvom klokken kun var otte. Hun skulle tidligt op at køre medicin rundt, et arbejde hun havde haft siden min far forlod os og flyttede til Wien med sin attenårige operasanger-kæreste. Det føltes som om jeg aldrig havde været nogen steder, at jeg aldrig var flyttet hjemmefra. Jeg boede i Brighton og det var bare mig og Store Anne. Jeg gik i klosteskole og de gamle, rødhårede Portiaer belærte mig om verden og Kristus og synd og aflad og det hele føltes på samme tid sygeligt og intimt, på en indelukkende måde.

Som i Købmanden fra Venedig var Portiaerne smukke og intelligente. Som i Købmanden fra Venedig var de ligesom bundet af et lotteri, hvor de havde fået Jesus i stedet for en ægtemand. På den måde var nonnerne udtryk for noget vi alle syntes at være udsat for. Der var to muligheder. Enten kunne man blive nogens kone, eller også en nonne i cølibat. I begge tilfælde skulle ens liv dedikeres til forgudelsen af en urealistisk forestilling om en mand.

Jeg læste i George Batailles *Historien om øjet*. Den unge uregerlige kvinde sætter sig ned over en dyb tallerken med mælk der er sat ud

til katten. Hun har kjole på og intet andet. Hendes gæst ser hende i øjnene og ved at NU, akkurat nu, føler hun den kolde mælk mod sin hud. Det er den mest erotiske scene jeg nogensinde har læst, stadig nu. Kontakten mellem hende og ham spejlede kontakten mellem hende og mælken, og i det øjeblik var de to former for kontakt lige legitime og lige stærke; lige eruptive. Sex handler ikke om foreningen af to mennesker, men om oplevelsen af deres adskillelse og integritet, og med integritet mener jeg ikke noget så kunstigt som opretstående og ære, men helstøbthed og autonomi; to enheder der støder sammen og oplever hinanden som selvstændige væsener, der lever på samme tid det samme sted, og derigennem oplever forbindelse. To væsener, der ser hinanden i øjnene, og bekræfter: vi er i live.

Jeg tænkte på, at bryster består af kirtler, mælkeproducerende, og kanaler, der fører mælk til brystvorten. Mælkekirtlerne er omgivet af fibrøst støttevæv og fedt. Brystvæv. Dette væv giver brysterne deres størrelse og form. Jeg blev svimmel af at prøve at forestille mig det, danne mig et konkret billede, samtidigt med at jeg følte mig beroliget, eller måske lammet, men forskellen på de to betød ikke meget for mig. Jeg tænkte på mælken i skålen og drengens blik når han ved at NU rører mælken pigens køn. Blikket i hendes øjne når den kolde væske rammer hende. Det er pigen der har kontrol. Det er hende der sænker sig ned over mælken. Ikke hende der skal give den.

Jeg forlod den mørklagte lejlighed og gik ned til stranden med det formål at se vandet skifte farve. Mågerne galede og fløj lavt på himlen. Som et ondt varsel. Højt og skingert. Deres vinger spændte

flere meter. Jeg blev overrislet af en fornemmelse jeg ikke kunne give et navn. Den var tung og hul. Jeg gik op til toget. Det lå allerede i sporet som en sort patron der var klar til at blive affyret. Jeg satte mig ind og begyndte at skrive.

Kvindens tradition

på vej herop fra hindikush bjergene
ødelagde min mor sine fødder

i venteværelset så hun i blade
der blev til billedbøger i hendes hænder

sladrekoen min lærer
havde sendt os til lægen fordi jeg gik på tæer

jeg kommer fra min mors ødelagte fødder

om natten når de gjorde ondt
bad hun mig træde på dem vægtløst

til det heller ikke virkede

Døtre kigger brændt

før jeg fyldte et år
rådede slægtninge min mor
til at indramme mine øjne med streger af kohl

som beskyttelse
mod den ondskab de så i mit blik

syv efterår frem
en søndag på koranskolen

fik mit blik en imam til at sende mig ud
for at feje bladene der farvede gården orange

på knæ derude
havde jeg glemt alt om hans ordre
og rullede i stedet tørre blade ind i toiletpapir

med ild fra lighteren nogen havde tabt i bedesalen
lyste min første cigaret op

Et rum for piger

inden eid tog mig min mor og mine søstre
hjem til iraneren med blokkens højeste hår
farvet i tre toner af henna

for en sort halvtredser hver
klippede hun os i samme skulderlængde
på det turkise badeværelse der var salonen

min ene søster plagede om pandehår
men fik at vide hendes næse var for fed
mig og min anden søster skraldgrinede

imens jeg sad i frisørstolen
strøg datteren fra tiende klasse forbi ude på gangen

gennem spejlet nåede jeg at se jordbærhertet
glitre inde i hendes navle

snakken gik om at hun havde en magen til forneden
der var mange snakke i kvarteret om datteren
de kaldte hende luderens

jeg vidste ikke man kunne være så elegant

1.

Husk at kjøkkenstolen bærer deg, enda den for det meste består av tomt rom, og såvidt svever, slik du såvidt svever over den, men der sitter du altså, likevel, fordi partiklene beveger seg så fort at de er alle steder samtidig og skaper skallet vi kaller stol, hus, bok, vegg, fugl og fot, og husk at føttene bærer deg, ned i tyngdekraften, at den bærer deg i sin langstilkete rose, i mosen som brer seg ut over steinene i den gamle muren i skogen.

2.

Husk at fuglene synger også for deg, at lyset i duggen i gresset om morgenen er det samme lyset som Buddha hadde i øynene, da han satt under det treet, at opprettholdelsen og ødeleggelsen fins i én og samme stol, og sol, slik morbærbladene blir til silke i larvens kropp, og husk at larven også gjør dette i stillhet, slik du grer håret når sorgen strå for strå plutselig befinner seg så uendelig nær hodebunnen at du ikke vet hva som er hva.

3.

Husk at du er et dikt som gikk i støvler en hel sommer. I lyse dager og netter et dikt med bleke føtter, bleke ankler, tær. I diktets stortå bodde du. Du hadde mistet din hatt, mistet ditt eneste barn, mistet forstanden, og forstanden snakket med seg selv i en framtid som var blitt borte i barnet som ble borte.

– Hvor er du?

– Jeg er her, hører du ikke at jeg prater langt borte?

Husk at barnet er så lyst at du ikke ser det.

I denne fuglen, i denne regndråpen, under en busk, inne i en stein.

4.

Husk at når du stryker barnet over kinnet, vil kinnet være av luft, det skinnende håret, luft, den lille nesen, luft, som en gang duftet av melk og jern. Husk at det fins en melodi til dette. For kontrabass. Eller tuba.

5.

Husk at duene finnes. Tenk om duene ikke fantes.

Hvem skulle da kurre deg i søvn?

Hvem skulle bære perlemorskinnet gjennom parken?

6.

Husk at du én gang var et frø i den digre kroppen din, at du spiser sol når du spiser en gulrot, spiser regn og jordens mørke, husk, kom i håg at gulroten kom først, nei frøet kom først, gulroten, formen, husk at formen holdes på plass av det som holder kroppen din på plass, i hodet ditt, i skulder, kne og tå, og fingre, øyehuler, perfekt for å plassere øyeepler i, husk å se så lenge på gulroten at den mister navnet sitt, men ikke smaken, husk at du ikke har øyne, men at de er store likevel.

7.

Husk å ha et luftig sinn, så sveveorganer som løvetannfnokk og engler kan drive gjennom det, like lett som knopper slår ut i blomst.

8.

Husk at det er mulig å drømme. Tenk om drømmen ikke fantes. Hva var det da som skjedde da Jesus sa til deg at det var mulig å gå på vannet? At det bare er å fylle tankene til randen med jord. Eller da Bjørn Skifs kom mot deg i en dampveivals. Eller de hvalene som du helt tydelig så, men som viste seg å være indianere i sjamantranse.

9.

Husk å bevege armene når du går, sa mor alltid, det er bra for ryggen.
Og hvem skal ta deg i mot om du faller med hendene i lomma?

10.

Husk at døden er en kjole ingen ser, med indigofargete blomster
ingen ser, som flagrer rundt kroppen din, husk at døden er en flekk
på den kjolen, husk, at døden er de gule blomstene, de orange med
mørkt øye, at den både vever og er den som blir vevd, at den flagrer
rundt deg hele tiden, hele livet, som den består av, husk at hvis du
henger døden til tørk, er det ikke helt sikkert at den er der når du
kommer tilbake.

11.

Husk at Ella Fitzgeralds stemme kan smyge seg rundt i deg, forstå deg, og uglehodet ditt, enda hun er død som en ugle, men som et uglehode kan stemmen bevege seg hele veien rundt i deg, se seg rundt innenfra og det du oppdager kan ligne et blad som faller, stille, like stille som jorden tar det i mot, like stille som jorden tok i mot Ella Fitzgeralds strupehode, det hodet som beveger seg rundt i deg når hun synger I´m clinging to a cloud, eller I´m wandering trough this wonderland alone.

Min dobbeltgænger
går forvirret rundt på slottet om natten
hvisker med fødderne på de dyre tæpper
Det er altså ikke kun mig
der ikke kan finde vej
Hendes krone er af guld
og så tung at hun går med bøjet nakke
Kurven hænger i en tynd tråd bundet om livet
Æggene triller ud
og lægger sig som hvide sten i mørket
Deres lys bryder ind i mine drømme
og vækker mig
Jeg vælter ud af sengen
finder hende i køkkenet
og tænder en cigaret til os begge
før vi begynder at tælle

Poplerne langs alléen er stynede
Gigtplagede knytnæver
ikke andet end udsigtsløs modstand
urealistiske trusler
Jeg stak valmuemarken i brand i nat
mistede kontrollen
mens gartnerne sov
De bad selv om det
valmuerne
med deres røde
Nu er de væk
Ilden åd også kornblomsterne
som jeg ellers elsker
elskede
Ligger og ser på slottet gennem røgen
fra mit leje på den afbrændte mark
Spirene glitrer i solopgangen
Klokkerne har ikke ringet i dag

Min dobbeltgængers ansigt
hænger i luften bag mig
som et spørgsmål der aldrig blev stillet
Det er trist, siger jeg, la' vær'
I spejlet ser jeg ud som jeg plejer
selvom jeg har fulgt en manual
om balsamering
som er 3500 år gammel
og skrevet af Egyptiske dronninger
35 dages udtørring
35 dages indpakning
Renselse og aromatiske dufte
Alligevel råber noget i mig
nægter at kapitulere
Jeg har købt et gammelt solur
og sat det midt i haven
Indgraveret i stenen står der:
Kom lys! Besøg mig!

Svajar på randen till offerrollen

Fragment ur en essä

Redan på 1950-talet, när hon var kring trettio, började den österrikiska författaren Ingeborg Bachmann arbeta på sin aldrig färdigställda romanserie *Todesarten*, ”Sätt att dö”. Den enda roman hon publicerade under sin livstid, *Malina* (1971), tänkte hon skulle fungera som en ouvertyr till serien. Efter hennes död år 1973, i sviterna efter en brand i Rom, hittades utkast för flera romaner, bland dem *Das Buch Franza* som hon tänkt som dess första del.

I *Todesarten* ville Bachmann gestalta de sätt på vilka människorna i de centraleuropeiska samhällena, särskilt kvinnorna, utplånades och tystades under decennierna efter andra världskrigets slut. Nazisternas välde hade fallit, men många av de som bidragit till dess uppkomst och bestånd levde kvar, liksom tänkesätt och handlingsmönster.

”Jag har ofta undrat”, skrev Bachmann i företalet till *Das Buch Franza*, ”vart brottets virus kan ha tagit vägen – det kan inte helt enkelt ha försvunnit från vår värld för tjugo år sedan bara för att mord inte längre hyllas, önskas, dekorerats med medaljer, och uppmuntras. Massakrerna är över men mördarna finns fortfarande bland oss...”

Hon var synnerligen kritisk mot Västtysklands och Österrikes Wirtschaftswunder, då krigets offer tenderade att glömmas bort. Brotten fortsätter att begås överallt i vår vardag, påpekade hon, fast de är så subtila att de knappt går att urskilja eller förstå.

I *Das Buch Franza* beskriver Bachmann professorsfrun Franzas väg mot sin undergång. Franzas man, psykiatriprofessor Jordan, är en

företrädare för Wiens bildade överklass. Han har under en längre tid iakttagit och fört kliniska anteckningar om sin hustru som ett av sina ”fall”, och hon har brutits ner psykiskt, förlorat sin livsglädje och förmåga att uttrycka sig. Till slut har hon blivit så förvirrad att hon är vad som kallas galen:

Bara dem som lever magiskt kan man verkligen bestjälja, och för mig har allting betydelse ... I Australien blev urinvånarna inte utrotade, och ändå dör de ut, och de kliniska undersökningarna förmår inte finna de organiska orsakerna, det finns en dödlig förtvivlan hos pausas, ett slags självmord, eftersom de tror att de vita på ett magiskt sätt har bemäktigat sig alla deras ägodelar...

Han har tagit ifrån mig alla mina ägodelar. Mitt skratt, min ömhet, min förmåga att glädjas, mitt medlidande, min förmåga att hjälpa, min animalitet, min utstrålning, han har trampat ner allt detta, tills det inte längre reser sig. Men varför någon gör så, det förstår jag inte...

Franza styrs som en marionett av sin tids föreställningar om kvinnlighet, men är inte något fogligt offer utan rycker och river i trådarna hon sitter fast i, försöker förstå sin historia och bryta sig ut till ett mera expansivt liv.

I bokens början har hon försvunnit från den klinik som hennes man placerat henne på. Hennes bror Martin hittar henne i psykiskt dåligt skick på gården i Kärnten där de växt upp, och vårdar henne genom hennes sammanbrott.

Martin är geolog och på väg till Nordafrika på en forskningsresa,

och Franza kräver att få följa med. I Egypten börjar hon trots hettan och kaoset må bättre. I öknen hittar hon en tillflykt från minnena hon ansätts av, tomheten och tystnaden ger henne lättnad. På betryggande avstånd från Europa och de miljöer där hon växt upp och levt som vuxen börjar hon återhämta sig, upplever epifanier och korta stunder av lycka.

Några av Franzas upplevelser i öknen beskriver Bachmann som erfarenheter av nära nog utopiska tillstånd. En enkel måltid i den sudanesiska byn Wadi Halfa beskrivs som genomströmmad av sinnlig enhetskänsla:

Kvinnan (...) kommer tillbaka med det gungande fridfulla ljuset, det går inte att förstå vad som pågår, det behöver inte förstås. Världen är gester, gång, ljus, mörker, ordlös väntan, den unga kvinnan ställer ett fat med bönor och ett mindre med sås på bordet, där det redan står så lite. Läger fram lite bröd, alltså finns ändå bröd. Varifrån bröd i en redan brödlös stad. Araben ser min tvekan, trycker en liten bit bröd i min hand, visar hur man tar upp bönorna med brödet, det är lätt, lyckas genast, fyra svarta händer och en vit hand om varandra i fatet, sedan plötsligt alla händer samtidigt, för ett kort ögonblick stannar de alla till i fatet, för att inte vara i vägen för de andra, de är alla hövliga händer, bilden borde frysas i det ögonblick då någonting fullbordas, händerna i maten, fingrarna kring en nypa mat, det är det mest medvetna ögonblicket, det naturligaste, den första och enda måltiden har ägt rum, äger rum, det är den första och enda goda måltiden, kommer kanske

att förbli den enda måltiden i ett helt liv, som inte störts av något barbariskt, likgiltigt, girigt, tanklöst, av någon nota, inte en enda. Vi har ätit ur ett fat. Vi har delat och inte bett om någonting, inte skickat tillbaka någonting, inte uttalat några böner, inte tagit bort någonting, inte roffat åt oss eller tagit med oss någonting.

I den ordlösa gemenskapen kring skålen med böner slappnar Franza av och uppfylls av de intryck som hennes sinnen förmedlar. En förutsättning för hennes intensiva känsla av närvaro är att hon inte bara geografiskt utan också mentalt befinner sig utanför västerlandets gränser. Hennes invanda sätt att tänka och känna släpper greppet om henne.

En annan förutsättning är att hon i sin bror Martin har en något oengagerad men vänligt stämd lyssnare. Större betydelse än att han lyssnar på henne har kanske ändå att han, till skillnad från hennes man, inte försöker förklara hennes tankar och erfarenheter med hjälp av psykoanalysen eller någon annan teoribildning.

I öknens språklöshet, utom räckhåll för psykologiska förklaringsmodeller och definierande blickar kan Franza låta sina tankar och känslor lösas upp, och får en aning om att en annan förståelse och ett annat sätt att leva är möjliga.

Bachmann markerar ändå tydligt att vare sig måltiden i tältet eller Franzas andra upplevelser i Afrika kommer att inleda något nytt och annorlunda kapitel i hennes liv. Måltiden i tältet förblir hennes ”första och enda goda”. Den bekräftar hennes längtan efter ett annat sätt att finnas till, men har inte kraft nog att kasta in hennes liv på

någon ny bana.

Stunderna av frihet förblir parenteser och Franza ger efter för känslan av maktlöshet. Hon börjar söka sig till utsatta situationer och dras tvångsmässigt till olika offer, en slaktad kamel, en bunden kvinna, en forntida kvinnlig farao vars symboler strukits ut av hennes efterträdare. Till slut tar övergreppet i Franzas inre fysisk form, och hon blir våldtagen vid foten av en pyramid.

Efter våldtäkten bankar hon sitt huvud i pyramidens mur medan hon ropar ”Nej nej”:

Sedan slog hon i väggen, slog sitt huvud, slog i det med full kraft, hennes huvud slog mot väggen i Wien och stenvuren i Giza.

I slutet av *Das Buch Franza* har Martin återvänt till Wien, och byn Wadi Halfa dränks under vattenmassorna från ett dammbygge. Byinvånarna, bland dem de som Franza delade sin enda goda måltid med, har evakuerats och lever som flyktingar söderut på den afrikanska kontinenten:

... man kan förmoda att de bruna och svarta händerna kommer att upptäcka att de är tillsammans igen, sträcker sig mot en skål med bönor i en bosättning längre söderut. Men Franzas vita hand kunde inte längre leta efter ännu en munbit i skålen...

Om det existerar en jordisk utopi, verkar Bachmann vilja säga, finns i den ingen bestående plats för en vit kvinna som Franza. I bokens

sista mening sluter sig mörkret kompakt: ”Det egyptiska mörkret, det måste man ge henne, är fullständigt.”

Men hotfullare än det egyptiska mörkret är i *Das Buch Franza* ”de vita” och det som vitheten står för. I boken finns en mardrömsvision av det imperialistiska västs expansiva kraft:

De vita kommer. De vita går i land. Och om de kastas tillbaka, så återvänder de ännu en gång, där hjälper ingen revolution och ingen resolution och ingen valutatalag, de återvänder med sin ande, om de inte längre kan komma på annat sätt. Och de uppstår i en brun och svart hjärna, och de skall fortfarande vara de vita, också då. De skall fortsätta att besitta världen, på denna omväg.

Den vithet Bachmann syftar på är framför allt en anda som inte beror av färgen på ens hud. Huvudpersonerna i hennes böcker, för det mesta kvinnor som lever i Centraleuropa under andra hälften av 1900-talet, är helt och hållet präglade av den andan. För dem finns det ingen väg ut från den europeiska historia som några årtionden tidigare kulminerat i fascism och imperialism, mord och förstörelse. Fast de sällan tagit aktiv del i skapandet av den historien, har de inte heller tillhörighet i någon annan.

Vilken var deras roll och ansvar?

Vilken är vår roll och vårt ansvar, alla vi som befunnit oss och befinner oss på underordnade platser i Europa, svajar på randen till offerrollen, men samtidigt är i många avseenden privilegierade? Hur stort är vårt ansvar för det förtryck, mot oss själva och andra,

som utövas av de samhällen vi lever i? Inneslutna som vi är i den västerländska kulturen delar vi den skamfyllda erfarenhet som Elisabeth Hjort formulerat såhär i sin essä *Mutant* (2020):

... att vara innesluten i makt, ibland den som förtrycks och ibland som en del av ett förtryckande system av privilegier.

För den som befinner sig i den här tvetydiga situationen kan rollen som offer rentav te sig lockande. Att som samtidigt förtryckt och privilegierad välja att i första hand se sig som förtryckt saknar alls inte fördelar, offerrollen skänker både lättnad och konkreta vinster. Den som är förtryckt saknar ansvar och kan tillåta sig att vara lättsinnig, vild och fri i tanke och handling. Den som är ett offer kan inte heller till exempel förväntas kunna göra något åt att en destruktiv situation eller relation fortsätter.

Vad var till exempel de "ariska" kvinnornas roll i Nazityskland? Efter tredje rikets fall ville inte bara de, utan också många män i den tyskspråkiga världen se sig som skuldlösa offer för den nazistiska regimen. Ändå hade de flesta tyskar och österrikare bidragit, om inte annat så genom sin passivitet, till att nazisterna kom till makten och stannade där i mer än tio år. Det hade varit möjligt att också som kvinna göra ett annat val, det fanns de som gjorde det – under Weimarrepubliken hade de tyska kvinnorna erövrat en allt större rörelsefrihet, och i motståndsrörelsen under kriget uppgick kvinnornas andel till 10 procent.

Också idag är diskussionen aktuell, till exempel när överväganden

görs om hur de västerländska kvinnor ska behandlas som, ofta med sina barn, rest till Syrien för att leva i IS så kallade kalifat. Ska de få hjälp med att ta sig tillbaka till de länder de lämnade när de anslöt sig till IS? Och vad för ansvar kan och ska utkrävas av dem?

Att gränserna håller på att förskjutas visar den dom som föll i maj i Norge, då en norsk kvinna dömdes till tre och ett halvt års fängelse för att hon hade anslutit sig till terrorrörelsen IS. Fast hon varken deltagit i strider eller andra våldshandlingar ansågs hon uppfylla lagens krav på uppsåt, eftersom hon av fri vilja varit IS-anhängare i flera år, tagit hand om sin man och bidragit till att förbereda nästa generation.

”Detta har varit viktigt för upprätthållande av IS som organisation och för deras statsbyggande”, säger åklagare Geir Evanger (Hbl 4.5.2021).

I Finland har man valt en annan väg. Här undersöker Central-kriminalpolisen två fall där finländska kvinnor från lägret al-Hol misstänks för människohandel eftersom de rest med minderåriga barn till IS-kontrollerat område. Några bevis för att barnen skulle ha använts som barnsoldater eller utnyttjats sexuellt finns inte.

En av kvinnorna menar att hon inte kan betraktas som ansvarig eftersom hon inte ”förstod bättre”. Hon säger att hon inte hade klart för sig att familjen skulle ta sig vidare till Syrien, utan trodde de skulle semestra i Turkiet.

Också kvinnor som frivilligt begått uppenbart brottsliga handlingar kan fortfarande uppfattas som offer. I en Defiance-podcast från 2020 om Ghislaine Maxwell, miljardären Jeffrey Epsteins flickvän som såg till att en ström unga flickor stod till hans förfogande för sex,

ställer den brittiska journalisten Tom Pattinson till exempel på fullt allvar frågan om Ghislaine var ett offer eller en medbrottsling: "Was Ghislaine a victim or a willing accomplice?"

I mellersta och andra kapitel av romanen *Malina*, "Den tredje mannen", ger Ingeborg Bachmann den kanske starkaste beskrivning jag läst av den inre kamp som den som vill ta sig ur offerpositionen måste utkämpa. Kapitlet kan läsas som en uppgörelse med tendensen att se sig själv som i avsaknad av skuld och egen vilja, prisgiven åt någon annans obegränsade maktutövning.

Till stora delar består det av beskrivningar av berättarjagets mardrömmar, i vilka en hänsynslös fadersfigur plågar och hotar henne på alla upptänkliga vis.

I en dröm ser jaget sig själv i en stor mörk sal utan fönster och med smutsiga väggar, och vet att hennes far låst in henne där.

I en annan dröm är hon i en gaskammare och vet: "Här försvarar man sig inte."

I en tredje kommer en jättestor bläckplump farande in i hennes mun. Hon får inte fram ett ljud, plumpen gräver sig ner i hennes hals och fadern hjälper till med att slita ut hennes hjärta och inälvor.

Hon hånas, förnekas, våldtas, jagas, överges och hotas av eld och is, men hon varken brinner upp eller fryser ihjäl utan fortsätter slåss för att ta sig loss och bort, kunna skriva och få tillgång till sin röst.

Sedan går det upp för henne att fadern både är och inte är fadern. När hon förstår att hotet inte är förbundet med en enskild person blir det ännu mer hotfullt. Den instans som förtrycker och hotar är rörlig, flyter omkring i samhället och visar sig än här, än där.

Också jaget i *Malina* förlorar, liksom Franza, till slut kampen för att bli fri och kunna leva och skriva. På romanens sista sida försvinner hon in i en spricka väggen. Boken slutar med orden ”Det var mord”.

Att Ingeborg Bachmann förmådde gestalta den här kampen med en sådan kraft, klarhet och detaljrikedom visar vilka mått av frihet och ansvar hon lyckades erövra för egen del.

Den mest koncentrerade och häpnadsväckande beskrivning som jag stött på av vad det innebär att lämna offerrollen står Patricia Krenwinkel för. I Olivia Klaus 25 minuter långa kortfilm *Livet efter Manson* från 2014 beskriver Krenwinkel sin utveckling från att nästan helt och hållet ha saknat egen vilja, till att inse sitt ansvar och de möjligheter till frihet som också ett liv i fängelse kan ge.

Patricia Krenwinkel var en av de ungdomar som på order av Charles Manson begick flera brutala mord i Los Angeles i augusti 1969. Hon dömdes till döden men fick sitt straff omvandlat till livstids fängelse. Hennes ansökan om att bli frigiven har avslagits fjorton gånger, och hon sitter fortfarande fängslad i Corona, Kalifornien.

Livet efter Manson inleds med att Krenwinkel påminner om att hon idag inte är den som hon var som nittonåring, vid tiden för mordet. ”Mitt liv är en mycket sammansatt historia”, säger hon:

Allt verkade väldigt enkelt i början.

Det är omöjligt att alls tänka att så mycket förödelse kom ur en så enkel sak som att vilja vara älskad.

Under uppväxten kände hon sig oälskad och blev mobbad. Som

tonåring visste hon inte vart hon skulle ta vägen och var villig att låta sig styras och formas:

Det verkade som om de beslut jag fattade aldrig hade någon stor betydelse ... jag hade aldrig utvecklat någon känsla för vem jag var och vart jag var på väg och vad jag ville göra... Jag letade efter den där pojkvännen som skulle kunna bli min man. Jag letade efter någon som skulle ta kontrollen.

I det här utsatta läget träffade hon Charles Manson, som till en början fick henne att känna sig älskad och sedd. Det dröjde ändå inte länge förrän han krävde att hon skulle underkasta sig hans vilja också när han begärde att hon skulle begå mord.

Vid den tid när hon satt häktad för mordet säger Krenwinkel att hon utan protester accepterade vad än som sades åt henne:

(Jag) hade gett upp varenda liten bit av mig till den där mannen som ville ha varenda liten bit av mig. Jag insåg inte att jag gav upp den person jag hade kunnat vara. Och det var lätt att acceptera för att om jag inte accepterade den här mannen måste jag börja upptäcka hur jag hamnat här.

Där och då, när hon sitter och väntar på sin dödsdom, kommer vändpunkten i hennes liv. En besökare talar om för henne att hon sålts i ett kortspel och att Manson bestämt att hon ska rymma från fängelset till sin nya ägare. Det är då, när hon i månader suttit i en cell utom räckhåll för hans inflytande, som hon för första gången i

sitt liv känner och hävdar sin egen vilja:

Nej. Nej, det har jag inte. Jag har inte blivit såld i ett kortspel till någon, jag är mer än något som blir sålt, jag är mer värd än att ges åt någon annan skitstövel som talar om för mig hur jag ska leva mitt liv eller vad jag kan göra för dem. Nej.

Det var det svåraste hon någonsin gjort, säger Krenwinkel i intervjun, för när hon hävdade sin vilja tvingades hon samtidigt att se att allt hon trott på var fel, och att hon själv var ansvarig för skadan, förödelsten och skrällen, för alla de liv som hon förstört:

Det värsta är att min definition av kärlek var helt förvriden. När du befinner dig i en sådan där situation kan det inte komma något gott ut av den. Det är så jag ser på mitt liv. Det har gått sönder och kan inte repareras. Allt jag kan göra är att stiga upp varje dag och försöka att på alla sätt jag kan förmedla till andra var jag har varit.

Sedan levererar hon, ur den frihet hon erövat under sina då 44 år i fängelse, en monolog som jag läser gång på gång för att ta till mig den uppfordran och övertygelse den bärs av. För också alla vi som inte har snärjt in oss så djupt behöver påminnas om att vi är de som vi väljer att vara, och att vi varenda dag måste ta ansvar för vad vi säger, tror på och gör. Varsågoda, så talade Patricia Krenwinkel:

För jag måste omvärdera allt, och jag tar delar av det och det

är då jag till slut förstår att, herregud
men det är någon liten del av mig som varenda dag säger, ok
jag gjorde det där, men varför gjorde jag det
och det sliter i stycken den där insnärjda skiten, sliter i stycken
vem jag är vem han är, var finns jag i det här
och att sedan återskapa den personen
och det finns frihet i det, att äntligen återskapa
att jag idag är den som jag väljer att vara, jag tar ansvar för
varenda dag, för varje ord som jag säger, för vad jag tror på, för
vad jag gör, jag är den jag är idag, för jag har slagits desperat
för allt som jag är, för det jag tror på
det spelar ingen roll vad jag står för politiskt, för vad än det är,
de är mina nu, de är mina för jag har vägt dem, jag har sett på
dem, jag har tagit, jag har lyssnat, ingen talar om för mig vad
jag måste ta eller acceptera
det här är mina val
jag har lärt mig att välja
jag har lärt mig
att välja till det mest fruktansvärda pris som finns

nu kommer de

de fortæller om en ven

de havde

noget med mit flotte hår

de går derfra

som nye mennesker

Søndersø henslængt
som et smil bleget af solen

blonde siv små stier
svaner ænder grillpladser

et lyst sind
blåøjet under en blå himmel

hunden på vagt
pludselig i hælene på mig

bristande moderflod begraver
kvicksilverfisk i aralsjön

fjärran flod

kom i våg kom i våg

kom i våg

skalven tunga	vakna	nakna
mot stammarnas rotrop	gasfyllda rör	
stum nitrogenjord	borealis kravlösa bordsblomma	
död gröda	fossilerade kvicksilverfisk	
långtande lunga		

minnet	tyst ruttende våta
av ett borttappat minne	vill inte veta
döpt efter något tidigare döpt	vill minnas
ljuden från veden barken enigmat	
bortskuret i kött	

sorlet

från de äldrande djuren

vänjer/värjer sig

sakta

solen en annan

sken av dag sol sekund

spillror

ett medvetande	prunkande polyeten
kan nu skönjas	plastceller
polymeriserande signalsubstanser eller	slutna i havsskummet
statisk syntes	i motståndet till kontakt
	(vildapelner)

sanndrömda glasvak
rymdvindens björndjur

neon

ljuset ska inte
falsas

faller
solen
sönder i skivor

som saker briserar
eller brinner ut

Jag var i Göteborg på poeten och forskaren O:s "mittseminarium" eller "50%"-seminarium; en akademisk term som betecknar ett seminarium en doktorand har efter halva forskningstiden – med opponenter och allt – för att få respons innan hela forskningstiden är över.

Seminarieriet var på Högskolan för fotografi, och opponenteriet var en välrenommerad översättare och en kritiker som tycks ha anknytning till filmvärlden och skriver i en stor tidning. Jag kom 20 min innan det skulle börja; då var bara O där, hennes båda handledare Gunnar D. Hansson, Staffan Söderblom och opponenteriet-översättaren, som naturligtvis hade kommit resande långväga ifrån; Tyskland, Baltikum eller var han uppehåller sig. Det första jag tänkte när jag kom in i salen var: så lite folk det är i det här akademiska rummet; det är så slutet. Seminarieriet är egentligen en stor sak – O är en namnkunnig poet och Göteborgs universitet en av de institutioner som hållit på längst med konstnärlig forskning. Ytterligare några dök upp innan det började; vi kanske var tio i "publiken" och mansövervikten var massiv. De enda kvinnorna var O, jag och administratören på Litterär gestaltning. O var nervös; hade inte sovit mycket, sa hon. Jag skulle själv gärna förlagt min forskning till Göteborg, bad flera gånger Valand ta emot mig och nu skulle jag få vara i rummet där jag antagit att allt angeläget och allvarligt utspelar sig! Gunnar D, som jag gärna skulle velat ha som handledare, är en av de få som verkligen står med ett ben i poesin och ett i akademien. Men när jag kommer in i akademiskt rum, även detta, så känner jag tydligt att jag har svårt att se att litteraturen eller poesin skulle kunna få plats där. Innan

seminariet satte igång passade översättaren på att lämna sin faktura till administratören; jag föreställer mig det väl tilltagna beloppet; det är ju det i akademiska sammanhang och på ett sätt hamnade det i förgrunden för mig. Det är också något med hur männen är klädda i de akademiska rummen: bekväma byxor, dyra skjortor (aldrig vita), yllekavajer som ändå är "leisure". Och deras väskor; tjocka, dyra skinnväskor fulla med papper. Pappersbuntarna: kompendierna med administrativ information, blandade med – i det här fallet – en poets, O:s texter. Efter alla välkomsthälsningar, presentationer, och artighetsfraser om hur viktiga och "stora" opponenter är och hur glada vi alla är de sitter här, skulle O tala. Gunnar D. förklarade upplägget: Först skulle O inleda, sen fick opponenter en stund var, och sist fick publiken komma in.

O läste. Jag minns inte mycket av texten, men det var en poets text. Den hade sårbarheten, koncentrationen, hänvändelsen till andra "hela" människor av kött och blod, tilltalet till evigheten, luften, årstiderna, århundradena, vad du vill som en poetisk text har till kontaktyta. Och det skavde för mig, kändes skört att hon läste den sittande vid det här konferensbordet, med sin kompendiebunt och en penna framför sig, och de här bekväma herrarna bredvid med sina pappersbuntar. De lyssnade förstås artigt, även publiken, där alla på ett eller annat sätt var litteratörer eller musiker och inte på något sätt främmande för, utan hemtama med, poesi eller konst, men det var ändå någonting med sammanhanget, själva poeten O, som i det här samtalsrummet kändes utsatt, ensam och fullkomligt annorlunda än alla andra. Eller denna poets tal. Nästan som en vädjan. Trots att

det samtidigt finns en annan O som inte alls är främmande för ett akademiskt språkbruk och teoretiska begrepp.

Sen pratade översättaren och gud förlåte, men jag kunde inte se annat än en trygg äldre man som lade ut texten om O:s projekt, på ytterst gott humör, ytterst bekväm i sin stol efter att ha mottagit Gunnar D:s inledande hedersbetygelser som "en av norra Europas viktigaste översättare av svensk litteratur". Han uppehöll sig vid de saker i projektet som han själv hade särskild insyn i som tysk: oöversatta och oöversättliga ord, allmän kulturell och geografisk insatthet och passade på att hålla upp en egen bok i ett "närliggande ämne" (och berätta att han arbetat på den i 20 år). Jag tyckte att han, liksom vissa framgångsrika manliga akademiker jag stött på, riktigt sken av självbelåtenhet och trygghet i sammanhanget och situationen. Han var "rätt" i ålder, klädsel, stil. Och kön. Sen är det – förstås – själva talet. Översättaren var inte akademiker och det var inte ett gyttrigt, torrt, akademiskt-labyrintiskt utläggande, men något med positionen man talar ifrån. Det var som om O blev levande obducerad, och när hon gick i svaromål liksom lyfte huvudet från obduktionsbänken och skulle säga något om de egna inälvorna som alla de här herrarna höll upp mellan sig och diskuterade med varandra, och hennes position var på ett sätt precis lika svag som ett plötsligt talande föremål för en obduktion. Jag tyckte att det blev allra tydligast när Staffan Söderblom ur publiken, själv poet, i sitt lilla anförande just uppehöll sig vid poeten O:s roll i projektet, som poet; O antecknade febrilt vad han sa om henne; det var menat som ett slags erkännande; det är jag säker på, men situationen var ändå att de här männen pratade för

att överträffa varandra i snillrika synpunkter med O:s projekt som utgångspunkt. Som material eller bränsle för ett samtal. Sen får de en stor hacka pengar för sin insats; alla går ut och äter efteråt för universitetets pengar och är belåtna för det är så trivsamt och ingen riskerar någonting särskilt utom O (poeten/konstnären).

Den andre opponenter - tidningsmannen - pratade om sin egen kritiska hållning till konstnärlig forskning och problemen han såg jämfört med traditionell forskning, där man "ställer frågor och söker svar" och frågade sig ifall - och på vilket sätt - O uttrycker en sorts vetande som legitimerar konstnärlig forskning. Han tog upp en referens (så exklusiv att ingen annan hade en rimlig möjlighet att dela den: några dokumentärer av en ny tjeckisk filmare som han sett på festival och hade hemma på DVD). Jag minns inte vilken tanke filmerna skulle illustrera, utöver att han själv hade ett ovanligt och "äkta" (dvs östeuropeiskt) perspektiv. Jag retade mig på också hans - liksom på Gunnar D:s - bekvämlighet i situationen. Skribenten satt i mitten och tittade runt sig på ett "ledigt" sätt, hade "lediga" miner. Gjorde någon elegant stickreplik (fast jag minns inte nu precis hur den lät) som tydligt visade att det inte längre var projektet som var det angelägna utan vem av dessa herrar som hade det klyftigaste, djärvaste, eller djupaste, perspektivet på det. Överhuvudtaget finns det en manlig "ledighet" i de akademiska rum jag har fått tillträde till hittills, eftersom samtalet inte på något sätt är på liv och död, utan man är djärv, tar gärna exempel från levande, djupt allvarlig litteratur; man anlägger djärva perspektiv (fast referenserna är till 90 % manliga författare, ofta ganska förutsägbara) men det är mycket tuppfäktnig

över det hela, fast inte med det egna blodet. Men här satt den levande författaren/konstnären och hon – och projektet – hamnade i skuggan av de lärda stickspåren, de gemensamma referenserna, puttrandet, anekdoterna. De talade småleende om Barthes "som aldrig skrev den där romanen han ville skriva" fast de själva (alltså översättaren respektive skribenten) mig veterligen inte heller skrivit några framstående romaner. Det är något med skillnaden i insats som gör konstnären nästan löjlig eller oanständig där hon/han sitter i samma rum, och samtalet löper på bäst utan henne/honom. Jag undrar om det var något liknande som hände (har bara hört talas om detta) när en Lars Ahlin-forskare disputerade i Uppsala och Ahlin tydligen själv var där och gjorde hela tillställningen pinsam (allt bara efter vad jag har hört) genom att sitta och säga att ingenting var sant, allt var fel och missförstånd; här kommer man iofs in på annat och det är sällan konstnären själv är mest lämpad att tala om sina verk, men kanske är det också en annan sorts oförenlighet; de akademiska rummen tycks mig ofta så svala, pappersprasslande, trivsamma, fulla av småleenden, artigheter och manligt samförstånd. Jag tyckte att O verkligen var utsatt där hon satt i bordshörnet och dessutom var tvungen att tacka så mycket för den lärda läsningen. Trots att scenen varit deras och de dessutom fått bra betalt för att framställa sig som briljanta.

der hænger en ond sol
over dig
brænder dine fødder
fæstner dig i en doven sværm
vinden kan ikke længere
drive dig
du er besat af deres ord
du kaster af dig selv
dine dage
til mængden
som is falder
til hav

du skaber af dig selv
tager liv
fra det vand
du sluger
du fæstner aldrig igen
vinden og dens vilje
tvinger dig
du giver af dig
sedimenterer
din tørre skorpe
falder til floden
tvinges til bunden
trækkes med strømmen

Poplerne suser.

Kun ét lys er tændt

mod den blufærdige vind

hvor man forsvinder,

uden et ord,

og meningen skifter handsker

og jeg
skifter skjorte for fjerde gang i dag.

Alle skabninger sover.

Ganske stille
som en flad kumme

under neglene
jorden
at bære
andre

hvem samler det fødte i sin favn

bladet.

du skal ikke røre det

græsset skinner af egen forbindelse.

under kroppen
det tynde græs
det er ikke dit

trækker aldrig erindringen
om dråber
tilbage

jeg er
ikke
disse hinder

jeg bærer endnu
deres barn
uanset

skrevet med algoritmen Sapfo2,
produceret i MAX MSP

det er mørkt. der ligger svampe på et bord og deres hyfer danser ud som bløde tråde. de nynner efter jorden. de nynner til væggen og væggen skubber det nynnende tilbage. lyset tændes: først ligger svampetrådene og vibrerer på bordet. nogle tråde falder ned fra bordet. én rammer metalgulvet og det giver et sæt i den. så sitrer alle tråde ind i deres svampe igen.

det våde i væggen drypper på gulvet. det våde trækker en af trådene ud af svampen og snor den om sin tunge. det strammer tråden om sin tunge indtil tråden går i stykker. svampene på bordet græder til de er tomme.

i nat vil svampene drømme og vågne. det våde bærer svampene ud i skoven i sin rynkede rosenhånd og begraver dem i jorden. i nat vil bladene på træerne mærke regnens ru tunge på deres glatte overflade. enkelte blade vil falde til jorden. resten falder senere. jorden vil gribe de faldne blade og føre dem ind i sig. og svampene vil smage regnen med deres søvnige tråde og sitre i jorden.

det andet mærker efteråret i bladefaldene. i det våde i jorden når det graver sin finger ned som en orm. kold efterårsjord sætter sig under neglen og prikker til det bløde kød. hele skoven summer som stille bølgebrus. svampene står i klumper under bladene og trådene græder ud i jorden under. insekterne gemmer sig i skovbunden som små kuldegysninger der venter på at sive gennem kroppen.

der er myg der går i ét med disen og stier i skoven der er trampet ind i jorden. A rører mosset og læner sig ind i berøringen. mosset klumper sig. berøringen fjernes og mosset løsnes. det vikler sit pressede ud som et tæppe. en lyd der knækker snor sig i træernes grene. det får et øre der stikker op af jorden til at vibrere som en rangle i jordens gab. A løber ad stien i skoven og griber bladene der falder med en hidsig åben mund.

et lille skybrud forlader A som et suk. klippespringere: små urinsekter
der samler sig i sprækker løber ud i jorden med B's våde tunge.

der er et uvejr i det blod der bliver blødt. stykker af stof der har sat sig i et sår. såret lukker sig som en mund om sit betændte våde. synker. tekstiltrådene ønsker at strække sig i kroppen som blodårer. en anden tråd gør munden stille. B presser forsigtigt nålen ind som var A en sæbeboble. der kan bryde nu. eller nu. nålen synker ind som en dåb. nålen binder kroppen med sin tråd. A vil komme til at rejse sig igen. synge til træet og skoven og spætmejsen med en bobleplaststemme. løbe som en tråd ud i skoven.

ADDENDA
TIDSSKRIFT FOR NY LITTERATUR

NO. 8 - 2021

REDAKTION

Hedvig Tygstrup Greiffenberg

Victor Chakravarty

Johann Sten Nielsen

Danni Storm

TRYK

Christensen Grafisk

ISSN: 2445-5547

ISBN: 978-87-998284-7-0

© Addenda og forfatterne

DENISE ROSE HANSEN
UZMA AKBARI
CAMILLA GROTH
HELENE JOHANNE CHRISTENSEN
HENRIKA RINGBOM
MIKAS LANG
JORUNN LAVONIUS
MARIA ZENNSTRÖM
THEA DAHL-LAURSEN
HANS KARUP
CASPER CHRISTIANSEN
RASMUS BJERGEGAARD THUESEN